

DOI 10.47315/archives2020.322.198

УДК 930.2:94(477)«1780»

Анна Морозова

кандидатка історичних наук,
головна спеціалістка відділу
використання інформації документів,
Державний архів Чернігівської області
ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0002-9606-1208>

**ПОПОВНЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ
З ІСТОРІЇ ГЕТЬМАНЩИНИ (ДУХІВНИЦЯ БУНЧУКОВОГО
ТОВАРИША П. С. ЛИЗОГУБА)**

Анотація. Метою дослідження є введення до наукового обігу та аналіз історичного джерела – невідомої духівниці 1780 р. представника козацької старшини Петра Семеновича Лизогуба (бл. 1736–1780), що зберігається у Державному архіві Чернігівської області. Дотепер було відомо лише 23 тестаменти представників урядової старшини Чернігівського полку. Опублікована духівниця досліджена вперше, що обумовлює наукову **новизну публікації**. При підготовці публікації **методи дослідження** добиралися відповідно до мети і найважливішими виявилися загальнонаукові методи аналізу та дедукції. В археографічній публікації наведено текст духівниці та проаналізовано її зміст. З'ясовані обставини складання документа та наведені відомості про осіб, які в ньому згадуються. **Висновки.** Форма та внутрішня будова документа типові для тогочасних тестаментів представників козацької старшини. Майно класифіковане на рухоме та нерухоме, яке також має свою внутрішню градацію. Так само характерною для заповідачів того часу була і мотивація укладання П. С. Лизогубом духівниці: впорядкувати свої майнові справи та запобігти можливим конфліктам навколо спадку, передусім серед родичів. Провідна мета волевиявлення П. С. Лизогуба – забезпечити майбутнє (добробут, майно, освіту, виховання) своїх батька, дружини та дітей. Приділяє він увагу також відносинам між рідними: просить дружину та дітей поважати його батька, а дітей – матір. Духівниця також дає змогу простежити родинні зв'язки П. С. Лизогуба з єпископом Чернігівським Іраклієм (Комаровським) (1703–1765), українським письменником Миколою Васильовичем Гоголем

(1809–1852) та вченим, археографом, перекладачем, видавцем і бібліофілом Федором Осиповичем Туманським (1757–1810).

Ключові слова: М. В. Гоголь; історичне джерело; духівниця; В. І. Комаровський; П. С. Лизогуб; Є. В. Лизогуб; Ф. О. Туманський; Чернігівський полк.

Тестаменти (заповіти, духівниці) є важливим історичним джерелом приватно-правового походження, що мають високу ступінь інформативності і репрезентативності. У них зафіксовані основні економічні, духовні, соціальні та політичні здобутки конкретної особи як результат її діяльності за життя.

За часів незалежної України вперше до проблеми вивчення духівниць звернулася А. Попружна¹, у подальшому дослідження були продовжені².

¹ Барловська А. Духівниці XVII–XVIII ст. як культурно-історична пам'ятка // Сіверянський літопис. 1998. № 1. С. 54–59; *Її ж.* До питання про родинні пріоритети козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. (за матеріалами духовних заповітів) // Сіверянський літопис. 2000. № 1. С. 33–36; Попружна А. До соціально-побутового портрету жінки (за матеріалами духівниць козацької старшини XVII–XVIII ст.) // Батуринські читання. 2007: зб. наук. праць. Ніжин, 2007. С. 245–250; *Її ж.* Духовні заповіти як джерело з історії благодійництва козацької старшини (за матеріалами testamentів другої половини XVII–XVIII ст.) // Матеріали науково-практичної конференції «Культурно-релігійний розвиток Гетьманщини кінця XVII – початку XVIII століття». Ніжин, 2006. С. 171–175; *Її ж.* Заповіти козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст. // Науковий вісник Сіверщини. 2018. № 1. С. 118–131.

² Кривошея О. В. Збірка духовних заповітів Інституту рукопису національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як історичне джерело // Гілея. Київ, 2007. Вип. 8. С. 274–284; *Її ж.* Еволюція духовних заповітів козацької старшини // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 12. Серія: Історія: зб. наук. праць. Вінниця, 2007. С. 78–81; *Її ж.* Духовні заповіти козацької старшини як історичне джерело // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ, 2007. Т. XVI. С. 369–374; *Її ж.* Трансформації маєткових господарств козацької старшини (за матеріалами духовних testamentів) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Запоріжжя, 2008. Вип. XXIV: Соціальні та національні чинники революцій і реформ в Україні: проблеми взаємовпливів. С. 36–40; *Її ж.* Тестаменти як складова фамільних архівів // Там само. Запоріжжя, 2009. Вип. XXVI. С. 81–91; *Її ж.* Суб'єкти спадкування на матеріалах testamentів представників козацько-старшинських родин (друга половина XVII–XVIII ст.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 15. Серія: Історія: зб. наук. праць. Вінниця, 2009. С. 257–265; *Її ж.* Еволюція внутрішньої структури заповітів // Там само. Вип. 16. Серія: Історія: зб. наук. праць. Вінниця, 2009. С. 190–194.

Активізувалися і публікації заповітів козацької старшини³.

Відсоток тестаментів, що збереглися, стосовно сумарної кількості відомої урядової (4 тис. 392) і неурядової (8 тис. 628) старшини складає лише 1% – їх відомо 111. Найбільше тестаментів збереглося стосовно Чернігівського (23), найменше – Полтавського (3) полків⁴.

Пропонований нижче документ виявлений у фонді Городнянської дворянської опіки у справі за скаргою бунчукового товариша Василя Семеновича Лизогуба (дядька Петра Семеновича Лизогуба) про незаконне володіння надвірним радником Туманським і його дружиною Євдокією рухомим і нерухомим майном дітей померлого бунчукового товариша Петра Семеновича Лизогуба.

Петро Семенович Лизогуб народився бл. 1736 р. у родині Семена Семеновича Лизогуба та дочки переяславського полковника Ганни Василівни Танської. У лютому 1772 р. він одружився з донькою бунчукового товариша Василя Івановича Комаровського Євдокією, яка була молодшою за нього на 20 років, і якій на той час було лише близько 15-ти років. До речі, Євдокія Василівна – племінниця Іраклія (Комаровського), єпископа Чернігівського у 1751–1762 рр. Тому і для П. С. Лизогуба, і для Є. В. Комаровської цей шлюб був вигідною партією, особливо враховуючи посаг, який отримував за своєю дружиною Петро Семенович (рухоме та нерухоме майно, кошти тощо).

³ *Ситий І.* Тестамент Якова Кіндратовича Лизогуба (15.05.1698 р.) // Пам'ять століть. 1996. № 3. С. 10–14; *Кривошея О. В.* Полковий осавул прилуцький Михайло Федорович Мовчан і його заповіт // Гілея. Київ, 2008. Вип. 11. С. 118–122; *Її ж.* Тестамент полтавського полковника Івана Черняка // Полтавський краєзнавчий музей. Зб. наукових статей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавства, охорони пам'яток. Полтава, 2008. Вип. IV. Кн. 1. С. 421–428; *Кривошея В. В., Кривошея О. В.* Українська козацька старшина. Станіслав Кохановський // Гілея. Київ, 2008. Вип. 16. С. 84–91; *Їх же.* Українська козацька старшина. Василь Базилевич, Василь Лагода, Андрій Стахович // Там само. Київ, 2008. Вип. 17. С. 108–115; *Їх же.* Українська козацька старшина. Полковник компанійський Григорій Павлович Гайворонський // Там само. Київ, 2009. Вип. 19. С. 56–63; Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / упорядн. С. Павленко. Київ, 2007; *Попружна А. В.* Неопублікована духівниця Павла Мартоса середини XVIII ст. з колекції О. Лазаревського // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль, 2015. Вип. 3. Ч. 2. С. 245–248; *Її ж.* Неопублікована духівниця генерального осавула Івана Мануйловича // Сіверщина в історії України: зб. наук. праць. Київ-Глухів, 2016. Вип. 9. С. 248–252; *Її ж.* Неопублікована духівниця писаря Генерального військового суду Івана Пиковця з колекції О. Лазаревського // Там само. Київ-Глухів, 2019. Вип. 12. С. 117–120.

⁴ *Кривошея В. В., Кривошея О. В.* Заповіти козацької старшини Гетьманщини: кількість, географія // Наукові праці історичного факультету Запорізького нац. ун-ту, 2010. Вип. XXVIII. С. 440.

1774 р. у подружжя народився син Василь, 1778 р. – донька Марія, а ще через рік – син Данило, який помер у січні наступного 1780 р.⁵

Духівниці частіше за все писалися перед відправленням у далекий військовий похід чи під час хвороби. Саме якась тяжка хвороба змусила П. С. Лизогуба попіклуватися про своїх рідних та близьких, і 9 серпня 1780 р. він запросив до свого маєтку у с. Бурівка суддю Чернігівського повітового земського суду Василя Івановича Силича для засвідчення та наступної конфірмації документа, складеного 20 червня 1780 р.⁶

І хоча документ визначається як «уступна» дружині, в ньому наголошується, що він набуває чинності лише після смерті укладача («все в записе сем вираженное должно иметь силу свою и действие не иначе, как по смерти моей»), тому його цілком можна віднести до духівниці.

Відписуючи майно, П. С. Лизогуб класифікував його на рухоме та нерухоме. У першу чергу описується нерухоме майно, яке теж має свою градацію: спочатку перераховуються маєтки придбані та набуті у посаг за дружиною, а потім – родові маєтки, які були заставлені батьком та матір'ю Петра Семеновича й згодом викуплені останнім. Рухоме майно перераховується у загальних рисах: срібло, хатній скарб, худоба.

Відчувається занепокоєність автора щодо подальшого господарювання дітей. Торкнувся П. С. Лизогуб і їхньої освіти: дружина «обязана воспитывать и содержать во всем детей так, как требует того их состояние и природа, не допуская их без воле ее ни к каким и малейшим деньгам, а за возрастом их долженствует с них всякое по состоянию своего пола получить в имении».

Автор робить наголос на відносинах між рідними: просить поважати батька («имеет жить как и ныне живет при доме моем буровском, а жена моя и дети всеконечно обязаны отдавать ему как отцу всякое почтение и покорность»), радитись із ним під час вирішення гострих питань («...сохраняя его порядочным ее, жени моей, домостроительством и прилежным в управлении хозяйства обо всем попечением во всецелом покой и выгоде»).

Звертається він і до дітей з проханням поважати матір: «повинни воздавать ей, жене моей, а их матери всякое достодолжное почтение и послушание», а інакше вона має право лишити непокірного спадку: «...имеет право непослушного и непокорного лишитъ ... участия в моих имениях».

Зафіксоване й ставлення П. С. Лизогуба до можливості влаштування дружиною майбутньої долі: якщо вона не вийде заміж вдруге, то

⁵ Держархів Чернігівської обл. (Державний архів Чернігівської області). Ф. 679. Оп. 1. Спр. 453. Арк. 102зв.

⁶ Держархів Чернігівської обл. Ф. 1089. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 27.

може вільно розпоряджатися майном, а якщо візьме другий шлюб, то все нерухоме майно переходить дітям, а одержана ним свого часу у посаг нерухомість залишається у повному її розпорядженні.

Повної юридичної сили духівниця набувала після підписання свідками, які обов'язково були присутні при її складанні, із зазначенням повного імені та прізвища, звання чи посади. Часто свідками ставали представники козацької старшини, але через хворобу та складання заповіту у своєму маєтку свідками ставали сусіди, священник та лікар.

Дослідників ця справа взагалі зацікавить не лише як джерело з полкової історії, але й як джерело, пов'язане ще з двома видатними особистостями України. По-перше, з ім'ям українського письменника Миколи Васильовича Гоголя (1809–1852), по-друге, з ім'ям Федора Осиповича Туманського (1757–1810) – вченого, археографа, перекладача, видавця та бібліофіла.

Справа в тому, що Петро Семенович мав брата – бунчукового товариша Івана Семеновича Лизогуба та двох сестер – Меланію і Тетяну. Остання стала дружиною Опанаса Дем'яновича Гоголя-Яновського – діда майбутнього українського генія.

Після смерті 19 серпня 1780 р.⁷ П. С. Лизогуба, його удовиця Євдокія Василівна 3 вересня 1780 р. отримала оригінал та витяг про конфірмацію документа з Чернігівського повітового земського суду⁸, а вже наступного року через свого повіреного подала клопотання про внесення у «кріпосні книги» духівниці свого покійного чоловіка: 22 лютого 1781 р. – до Миргородського повітового земського суду, 9 березня 1781 р. – до Прилуцького повітового земського суду, 15 березня 1781 р. – до Остерського повітового земського суду⁹. Зміст усіх клопотань однаковий, у них, зокрема, зазначається, що «поелику умершаго мужа моего отец бунчуковый товарищ Симеон Лизогуб еще в живих находится, также есть его, мужа моего и родная сестра войскового канцеляриста Афанасия Яновскаго жена Тетяна Лизогубовна, и протчие многие родственники, кои по силе оного данного мне от мужа записана хотя никакова права к оставшимся по нем имениям не имеют, <...> однако в случаи, чтоб кто с них не вздумал к тем имениям каким-либо образом приписать или же и заводит к кому в продажу либо на другом каком основаниии записивать, то я предварительно суду земскому <...> о сем представляя, прошу имевши уже с оного записана точное свидение кому принадлежат оставшиеся от мужа моего имения никаких записей и зделок, если бы оние паче чаяния могли от отца, сестри и других

⁷ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. 3: Л–О. Київ, 1912. С. 109.

⁸ Держархів Чернігівської обл. Ф. 1089. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 31.

⁹ Там само. Арк. 31зв.–45.

родственников мужа моего в тот суд внесены быть к конфирмации в книги не вписывать, не утверждать и никому не выдавать».

Що стосується Ф. О. Туманського, то саме він став другим чоловіком Є. В. Лизогуб.

29 лютого 1784 р. В. С. Лизогуб подав на подружжя скаргу до Чернігівського намісництва, намагаючись отримати опікунство над майном малолітніх дітей свого племінника¹⁰. Чим закінчився розгляд цієї справи, наразі невідомо, але треба гадати, все закінчилося добре на користь вже родини Туманських, оскільки у сповідній книзі 1788 р. власником с. Бурівка значиться надвірний радник Ф. О. Туманський¹¹.

Документ друкується за правилами передавання текстів кириличних джерел популярним методом зі збереженням фонетичних і стилістичних особливостей. Без застережень доповнено скорочені слова, внесено у рядок виносні літери. Суцільний текст розбито на абзаци і речення та відповідно проставлено розділові знаки.

20 червня 1780 р. – Духівниця бунчукового товариша П. С. Лизогуба

Тисяча сем сот восьмдесятого году месяца июня двадцятаго дня

Я, нижеподписавшийся, всем, кому только ведать надлежит, сим объявляю, что имею я в себе маетности в полку Черниговском село Буровку, деревню Невклю з двома греблями и мельницами, село Ловинь з стекляним заводом и мельницею, рудню, прозываемую Переездинскую, с мельницею на речки Сухом Виру с людьми и ис Копитьковским островом, мельницу при селе Дирчине на реке Снове с людьми; в полку Миргородском Купчин хутор, он же и Голтва; да в полку Киевском заставной от Танского хутор Мокиевский со всеми принадлежащими к тем селам и деревням и хуторам землями, лесами, борами и протчии угоди отцом моим бунчуковым товарищем Симеоном Лизогубом заставленные было преже сего урядово на упад бунчуковому товарищу, кой уже умре, Григорию Лизогубу, а от него после мною с-под упаду по урядовой его, отца моего, уступке на все его имения мне в 1771 году генваря 28 дня данной, выкупленные. Да особо того в полку ж Черниговском село Вихвостов с хутором Звиничевским со всема принадлежащими к ним грунтами, лесами и угоди и мельнице при селе Нових Млинах на реке Снове з людьми при них, сенокосами и лесами з угоди, также от отца моего на упад тому ж Григорию Лизогубу было заведенные, но посля от него, Григория, по особим между нами зделкам мне уже доставшиесь, с коих селам Вихвостовом и хутором Звиничевским с принадлежностями я и владею, а мельницами новомлинскими с людьми, сенокосами и лесами с угоды неправильно завладел отставной капитан князь Петр Кекуатов з женою его Анною Лизогубовною. К тому ж в полку же Черниговском в селе Андреевке по оной же отца моего уступки часть людей и земель з угоди, да в полку Прилуцком хутор, прозываемый Рудовский, по уступки матери моей Анны Тансковны Лизо-

¹⁰ Держархів Чернігівської обл. Ф. 1089. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1–2.

¹¹ Там само. Ф. 679. Оп. 1. Спр. 453. Арк. 102зв.

губовой з людьми и землями с угоди. А сверх тех маетностей еще в полку Киевском в местечке Кобижче подданнические двори и хутор, прозиваемый Калиновским, с принадлежащими к ним грунтами и угоди мне в награждение за местечко Яготин по уступки матери моей принадлежавшее от Его сиятельства высокоповелительного г-на генерала-фельдмаршала, сенатора и кавалера графа Кирилла Григорьевича Разумовскаго уступленное и спокойно мною владеемое, о которых всех моих маетностях приемля во уважение частие мои припадки и слабость в здоровьи, и воображая при том неизвестность человеческих случаев, разсудил я заблаговременно в жизни своей сделать положение следующее, а именно.

1

Поколь я могу жить на свете, то во всех оних моих имениях всю власть правом книги Статут раздела 3-го артикулом 41 и роздела 7-го артикулом 1-м всякому над именем его позволяемую оставляю непосредственно самому себе.

2

Ежели ж Бог соизволит прекратить жизнь мою так, что по мне останется жена моя, бунчукового товарища Василия Коморовского дочь Евдокия Лизогубова, и дети мои с нею спложенные, то в таком случаи я, ведая жени моей доброе состояние, благонравие и основательной смисл, назначаю и определяю сею записью по данной в праве книги Статут раздела 5 в артикуле 1-м и в протчих того раздела артикулах мужьям власти опекункою над моими с нею спложенными детьми и всем моим имением с тем, что она, владея оным, обязана воспитывать и содержать во всем детей так, как требует того их состояние и природа, не допуская их без воле ее ни к каким и малейшим деньгам, а за возрастом их долженствует с них всякое по состоянию своего пола получить в имении, как то в селах Буровки, Вихвостове з хутором Звиничевским, Ловине в стеклянном заводе, рудне, мельнице, в селе Андреевке, деревне Невкле з мельницами и новоустроенными мною в лесах двома винокурными заводами, в хуторе Мокиевке в мельницах Дирчинских з людьми и Новомлинских з людьми ж, сенокосами и лесами и во всех принадлежащих к тем селам, деревне и хуторам землях, сенокосах, лесах, борах и протчих угодиях на точном основании законов, не требуя однако ж в ее, жени моей, о приходах и расходах никакова отчету.

3

Дети необходимо повинни воздавать ей, жене моей, а их матери всякое достодолжное почтение и послушание, инако же она имеет право непослушного и непокорного лишить даваемою мною на то в сей уступке властью участия в моих имениях.

4

Отец мой Симеон Лизогуб, в старости лет находящийся, имеет жить как и нине живет при доме моем буровском, а жена моя и деты всеконечно обовязанни отдавать ему как отцу всякое почтение и покорность, всемерно стараясь притом доставлять ему из доходов моего имения все нужное к при-

стойному его почести и летам содержанию и не допуская его ни до каких трудов экономических и тяжёбных по судам забот, могущих быть для него, в разсуждении его престарелости, в тягость, но сохраняя его порядочним ее, жени моей, домостроительством и прилежным в управлении хозяйства обо всем попечением во всецелом покой и вигоде. По смерти ж его, отца моего, и моей долженствует она, жена моя, и дети, кто по мне останется, чинить по нам христианское поминовение по мере нашего состояния и доходов имения всенепременно и неотложно без всякого упущения.

5

Понеже все вышепоименованные маестности мои в заставе чрез отца моего на упад в бунчукового товарища Григория Лизогуба бывшие выкупленны мною внесением жени моей и данными мне от тестя моего бунчукового товарища Василия Коморовского несколько тысячьма рублей денег (на кои ему, тестю моему, дан от мене прежде бракосочетания з его дочерью облек и другие после того обвязки, а о внесении жени моей сколько чего я принял виновной реестр, которие я и утверждаю быть в своей силе с тем, что они в силу права книги Статут раздела 7-го артикула 18-го должны быть с имения моего и удовлетворенны), то в разсуждении таковой их, жени моей и тестя, обвязанности меня и одолжения, и что сверх того она, жена моя, в сожитии своем со мною всегда оказывает ко мне усердие и добрую склонность, обязующие меня по справедливости к воздаятельному в доставлении вигодной и спокойной жизни ей попечению, записываю ей, жене моей, из оних моих имений в местечке Кобижче все подданнические двори и хутор Калиновский со всеми принадлежащими к ним землями и протчими угоди без всякого исключения, да в полку Миргородском Купчин хутор, и в Прилуцком хутор Рудовский со всеми в них людьми и принадлежащими к ним землями и угоди также без всякого изъятия на таком основании. Ежели она, жена моя, в замужье ити не пожелает, то сие записываемие мною ей имения оставляю ей в такую власть, что она сама оними владея или что с них либо и совсем кому из детей или же кому хотя по воле своей уступив и записав вечно, или как она разсужда- тимет имеет полное право и свободу неограниченную. Буди же бы случилось ей, жене моей, незаписавши того имения никому витии в замужье, в таком случаи сие записываемие ей имения должны остаться при детях моих с нею спложенных, а внесение ей по веновному реестру значащоесь должно остаться при ней во всей целости.

6

О мельницах Новомлинских с людьми и лесами з угоди искать на князя Кекуатова и его делу уполномачиваю сим жену мою, а по отискании должны сии мельницы с принадлежностями оставаться на основании вище уже об них в числе протчого имения изображенном, равним образом и протчих претензий моих на ком бы то ни было поручаю доходить ей, жене моей опекунским и собственным записанным ей правом, дая ей полную власть самой искать и против исков чиих либо на меня занесенных или за меня и детей на ея впрעדь быть могущих отвечать, поверенных уставлять во всех судах и апелловать даже до Правительствующаго Сената по держанию всего имения за собою, а за одержанием и получением удовольствия в какой либо одной или и во всех

претензиях презиски разделить ей между собою и детьми, коим по законам надлежатимут на равние части.

7

Касательно движимого имения моего всякого роду, то есть сребра, цени, меде, лошадей, скота и протчего жена моя до возрастау детей во всем полная владелица, а когда возрастут дети, то должна с ними получить из всего наличного числа по равной части и с таким притом полномочием, что она в своей части совершенно и безответно вольна.

8

Ежели богу угодно будет определить так, что умрут мои дети, и жена моя сама только останется, то в таком случаи все мои движимие и недвижимие имения уневерсально буз всякого и малейшаго изъятия уступаю и записую ей, жене моей, вечно наследственно в полную ей волю и расположение, так как в праве книги Статут раздела 3-го в артикуле 44 и раздела 7-го в артикуле 1-м узаконенно, отдаляя силою тех же прав от всего того имущества моего весь род мой, кто б только к оному ни имел права, зачем и все крепости на оныя имения и другии письма ей, жене моей, от мене препорученны.

9

Повторительно здесь объявляю, что все в записе сем вираженное должно иметь силу свою и действие не инако, как по смерти моей. В жизни ж моей оно ничего не важит, но все мое движимое и недвижимое имение предоставляю полной моей воле и распоряжению, как я о том ни разсужу и пожелаю без всякого и малейшаго сей моей свободы ограничения. Заключаю в протчем сей мой запис и утверждаю в содержании его собственноручним моим подписом с приложением моей печати и подписом во свидетельство при печатях же упрощенных от мене самолично на то персон.

В подленном подпис таков
Бунчуковый товарищ Петр Лизогуб

М. П.

К сему запису по персональному господина бунчукового товарища Петра Семеновича Лизогуба прошению во свидетельство при печатях подписались

бунчуковый товарищ Петр Григорович Фурсанович М. П.

черниговский штаб-лекарь Яков Омелянович М. П.

священник села Куликовки Василий Динаровский М. П.

увольненный от дел писарь сотенный городничий

Данило Скляревский М. П.

коллежский канцелярист Петр Григорович М. П.

Держархів Чернігівської області. Ф. 1089. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 27зв. – 31. Рукопис, засвідчена копія.

REFERENCES

1. Barlovska, A. (2000). Do pytannya pro rodynni priorytety kozatskoi starshyny druhoi polovyny XVII–XVIII stolit (za materialamy dukhovnykh zapovitiv). [On the question about the priorities of Cossack petty officers in the

second half of the 17th–18th centuries (based on the materials of testaments)]. *Siveryanskyi litopys*, 1, 33–36. [in Ukrainian].

2. Barlovska, A. (1998). Dukhivnytsi XVII–XVIII stolit yak kulturno-istorychna pamyatka. [Testaments of the 17th–18th centuries as a cultural and historical phenomenon]. *Siveryanskyi litopys*, 1, 54–59. [in Ukrainian].

3. Kryvosheya, O. V. (2007). Dukhovni zapovity kozatskoyi starshyny yak istorychne dzherelo. [Last wills of Cossack petty officers as a historical source]. *Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva*, (XVI), 369–374. [in Ukrainian].

4. Kryvosheya, O. V. (2007). Evolyuciya duhovnykh zapovitiv kozatskoyi starshyny. [The evolution of Cossack petty officers' last wills]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhajla Kotsyubynskoho. Seriya: Istorija: zbirnyk naukovykh prats*, 12, 78–81. [in Ukrainian].

5. Kryvosheya, O. V. (2009). Evolyutsiya vnutrishnoyi struktury zapovitiv. [Evolution of the inner structures of testaments]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhajla Kotsyubynskoho. Seriya: Istorija: zbirnyk naukovykh prats*, 16, 190–194. [in Ukrainian].

6. Kryvosheya, O. V. (2008). Polkovyj osavul prylutskyi Mykhailo Fedorovych Movchan i joho zapovit. [Regimental yesaul of Pryluky region Mykhailo Fedorovych Movchan and his last will]. *Hileya*, 11, 118–122. [in Ukrainian].

7. Kryvosheya, O. V. (2009). Subiekty spadkuvannya na materialakh testamentiv predstavnykiv kozatsko-starshynskykh rodyn (druha polovyna XVII–XVIII stolit). [Subjects of inheritance based on the testament materials of the representatives of the Cossack petty officers' families (the second half of the 17th–18th centuries)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhajla Kotsyubynskoho. Seriya: Istorija: zbirnyk naukovykh prats*, 15, 257–265. [in Ukrainian].

8. Kryvosheya, O. V. (2008). Transformatsii maietkovykh gospodarstv kozatskoi starshyny (za materialamy dukhovnykh testamentiv). [Transformations of Cossack petty officers' estates (according to the materials of the last wills)]. *Naukovi praci istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. Socialni ta nacionalni chynnky revoliutsii i reform v Ukraini: problemy vzayemovplyviv*, XXIV, 36–40. [in Ukrainian].

9. Kryvosheya, O. V. (2008). Testament poltavskoho polkovnyka Ivana Chernyaka. [Last will of colonel Ivan Cherniak of Poltava region]. *Poltavskyj krayeznavchyy muzej. Zbirnyk naukovykh statej. Malovidomi storinky istorii, muzeyznavstva, okhorony pamyatok*, IV(1), 421–428. [in Ukrainian].

10. Kryvosheya, O. V. (2009). Testamenty yak skladova familnykh arkhiviv. [Testaments as a part of family archives]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnoho universytetu*, XXVI, 81–91. [in Ukrainian].

11. Kryvosheya, O. V. (2007). Zbirka dukhovnykh zapovitiv Instytutu rukopysu natsionalnoyi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho yak istorychne dzherelo. [The collection of last wills at the Institute of manuscripts of the Vernadsky National Library of Ukraine as a historical source]. *Hileya*, 8, 274–284. [in Ukrainian].

12. Kryvosheya, V. V. & Kryvosheya, O. V. (2009). Ukrainska kozatska starshyna. Polkovnyk kompanijskyj Hryhorij Pavlovych Hajvoronskyj. [Ukrainian

Cossack petty officers. Volunteer colonel Hryhorij Pavlovych Hajvoronskyj]. *Hileya*, 19, 56–63. [in Ukrainian].

13. Kryvosheya, V. V. & Kryvosheya, O. V. (2008). Ukrainska kozatska starshyna. Stanislav Kohanovskyj. [Ukrainian Cossack petty officers. Stanislav Kohanovskyj]. *Hileya*, 16, 84–91. [in Ukrainian].

14. Kryvosheya, V. V. & Kryvosheya, O. V. (2008). Ukrainska kozatska starshyna. Vasyl Bazylevych, Vasyl Lahoda, Andrij Stahovych. [Ukrainian Cossack petty officers. Vasyl Bazylevych, Vasyl Lahoda, Andrij Stahovych]. *Hileya*, 17, 108–115. [in Ukrainian].

15. Kryvosheya, V. V. & Kryvosheya, O. V. (2010). Zapovity kozatskoyi starshyny Hetmanshyny: kilnist, heohrafiya. [Cossack Hetmanate petty officers' testaments: numbers, geography]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho nacionalnoho universytetu*, XXVIII, 440.

16. Modzalevskyj, V. L. (1912). *Malorossyjskyj rodoslovnyk* (Vol. 3). [Little Russia genealogy]. Kyiv. [in Russian].

17. Pavlenko, S. (Comp.). (2007). Doba hetmana Ivana Mazepy v dokumentakh. [The period of hetman Ivan Mazepa according to the documents]. Kyiv. [in Ukrainian].

18. Popruzna, A. V. (2006). Duhovni zapovity yak dzherelo z istoriyi blahodijnystva kozatskoyi starshyny (za materialamy testamentiv druhoyi polovyny XVII–XVIII stolit). [Last wills as a source of Cossack petty officers' charity history (according to the materials of testaments of the second half of the 17th–18th century)]. *Abstracts of Papers '06: Kulturno-relihiyjnyj rozvytok Hetmanshyny kintsya XVII – pochatku XVIII stolittya* (pp. 171–175). Nizhyn. [in Ukrainian].

19. Popruzna, A. V. (2007). Do socialno-pobutovoho portretu zhinky (za materialamy dukhivnyts kozatskoyi starshyny XVII–XVIII stolit). [On social and everyday portrait of a woman (according to the materials of Cossack petty officer's last wills of the 17th–18th centuries)]. *Baturynski chytannya. 2007: zbirnyk naukovykh prats*, 245–250. [in Ukrainian].

20. Popruzna, A. V. (2016). Neopublikovana duhivnytsya heneralnoho osavula Ivana Manujlovycha. [Unpublished testament of general yesaul Ivan Manujlovych]. *Siversshyna v istoriyi Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats*, 9, 248–252. [in Ukrainian].

21. Popruzna, A. V. (2015). Neopublikovana dukhivnytsya Pavla Martosa seredyny XVIII stolittia z kolektsiyi O. Lazarevskoho. [Unpublished Pavlo Martos's testament of the middle of the 18th century from O. Lazarevskiy's collection]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Istorija*, 3(2), 245–248. [in Ukrainian].

22. Popruzna, A. V. (2019). Neopublikovana duhivnytsya pysarya Heneralnoho vijskovoho sudu Ivana Pykovtsya z kolektsiyi O. Lazarevskoho. [Unpublished testament of Ivan Pykovets, scribe of the General Military Court from O. Lazarevskiy's collection]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya: Istorija*, 12, 17–120. [in Ukrainian].

23. Popruzna, A. V. (2018). Zapovity kozatskoyi starshyny druhoyi polovyny XVII–XVIII stolit. [Cossack petty officers' last wills of the second half of the 17th–18th centuries]. *Naukovyj visnyk Siversshyny*, 1, 118–131. [in Ukrainian].

24. Sytyj, I. (1996). Testament Yakova Kindratovycha Lyzohuba (15.05.1698r.). [Yakiv Kindratovych Lyzohub's testament (15/05/1698)]. *Pamyat stolit*, 3, 10–14. [in Ukrainian].

Anna Morozova

Candidate of Historical Sciences,
Chief Specialist of the Department
of Use of Document Information,
State Archives of Chernihiv Region

ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0002-9606-1208>

**REPLENISHMENT OF THE SOURCE BASE ON HISTORY
OF HETMANATE (TESTAMENT OF THE BUNCHUK
COMRADE P. S. LYSOHUB)**

Abstract. The article aims to introduce into the scientific circulation and to make an analysis of the historical source – an unknown testament of 1780 of a representative of the Cossack officers Petro Semenovych Lysohub (ap. 1736–1780). The testament is stored in the State Archives of Chernihiv Region. Up till now, only 23 testaments of the representatives of the government officers of the Chernihiv Regiment were known. The published testament was studied for the first time, which determines the **scientific novelty** of the publication. In preparing the publication, **the research methods** were selected in accordance with the purpose, and the most important were general scientific methods of analysis and deduction. The text of the testament and analyzes its content is given at this archeographic publication. The circumstances of drawing up the document are clarified and the information about the persons mentioned in it are given. **Conclusions.** The form and internal structure of the document are typical for the representatives of the Cossack officer's testaments of that time. The property is classified into movable and immovable, which also has its own internal gradation. Equally characteristic of the testators of that time was the motivation of P. S. Lysohub to conclude the clergy: to perfect his property affairs and to prevent possible conflicts over his inheritance, especially among relatives. The main purpose of P. S. Lysohub's expression of will is to secure the future (welfare, property, education, upbringing) of his father, wife and children. He also pays attention to the relationship between relatives: he asks his wife and children to respect his father, as well as children their mother. The testament allows to trace the family ties of P. S. Lysohub with the Bishop of Chernihiv Irakli (Komarovs'kyi) (1703–1765), the Ukrainian writer Mykola Vasyliovych Gogol (1809–1852) and the scientist, archeographer, translator, publisher and bibliophile Fedir Osypovych Tumans'kyi (1757–1810).

Key words: M. V. Gogol; the historical source; P. S. Lysohub, E. V. Lysohub, V. I. Komarovs'kyi; the Chernihiv Regiment; the testament; F. O. Tumans'kyi.